Keskkonnaamet

Matsalu rahvuspark

Matsalu rahvuspark

Lääne maakond

Kaitseala valitseja
Keskkonnaamet
Penijõe, Lihula vald, Läänemaa
tel +372 472 4234
penijoe@keskkonnaamet.ee
www.keskkonnaamet.ee
www.matsalu.ee

Matsalu looduskeskus
Penijõe, Lihula vald, Läänemaa
tel +372 472 4236
matsalu.looduskeskus@rmk.ee
www.loodusegakoos.ee
www.matsalu.ee

Kaitseala külastuse korraldaja
RMK Loodushoiuosakond
Penijõe, Lihula vald, Läänemaa
tel +372 513 8783
matsalu.looduskeskus@rmk.ee
www.loodusegakoos.ee

Trükise koostajad: Ave Huugen, Krista Kallavus,
Anni Kurisman, Ilona Lepik, Kaja Lotman.
Trükise valmimisele aitasid kaasa: Julia Kropatševa, Imbi Kõiv,
Margit Turb.

Esikaane foto: Luiged, Mati Kose
Tagakaane foto: Rannaniit, Mati Kose
Kujunduse makett: Areal Disain OÜ
Küljendus: Regio OÜ
Kaardid: Regio OÜ
Trükk: Ecoprint (trükis) ja K-Print (kaart)

KESKKONNAMÄRGISTUS
4041 0799
Trükitoode

Paber: RecyStar Polar (trükis) ja Cyclus Offset (kaart)
RecyStar Polar ja Cyclus Offset on 100% taaskasutatud kiust
valmistatud katmata trükipaberid.

Trükise väljaandmist toetas SA Keskkonnainvesteeringute Keskus
© Keskkonnaamet, 2016
ISBN 978-9949-582-10-5 (trükis)
ISBN 978-9949-582-11-2 (kaart)

SISUKORD

Tere tulemast Matsalu rahvusparki!.....4
Loodusväärtused 5
Niidud 5
Puistud ja puisniidud 7
Matsalu laht, Väinameri ja saared.....7
Roostik 8
Kultuuripärand 9
Vaatamisväärsused.....11
Matkates Matsalu rahvuspargis.....13
Vaatetornid ja puhkekohad.....13
Matkamarsruudid 15
Looduses liikujale 16

TERE TULEMAST MATSALU RAHVUSPARKI!

Rahvuspargi eelkäija, Matsalu Riiklik Looduskaitseala, loodi 1957. aastal pesitsevate, sulgivate ja läbirändavate lindude kaitseks. 1976. aastal kanti Matsalu rahvusvahelise tähtsusega märgalade ehk Ramsari nimekirja. Ramsari konventsioon tunnustab neid kaitsealasid, kus märgalad on säilitatud ning nende kasutamine on jätkusuutlik. 2004. aastal nimetati Matsalu looduskaitseala ümber Matsalu rahvuspargiks.

Lisaks lindudele kaitstakse Matsalu rahvuspargis ka Lääne-Eestile iseloomulikke maastikke ja Väinamere kultuuripärandit.

Matsalu rahvuspark (pindala 48 610 ha) hõlmab madalaveelist Matsalu lahte, umbes 50 meresaart ja laidu ning neid ümbritsevat Väinamere osa, Kasari jõe deltat ja harujõgesid, roostikku, erinevaid poollooduslikke kooslusi ning puistuid. Suur osa rahvuspargist on kultuurmaastik (põllud, pargid, hooned jmt).

Kaitsekorralduslikult jaguneb ala reservaatideks, sihtkaitsevöönditeks ja piirangu-vöönditeks.

Põhilisteks elatusallikateks on rahvuspargis poollooduslike koosluste hooldamine, põllumajandus, kalandus ja loodusturism.

Matsalu rahvuspark on pärjatud Euroopa Nõukogu diplomiga, millega tunnustatakse Matsalu bioloogilist, geoloogilist ja maastikulist mitmekesisust.

Tuudi jõgi, Mati Kose

LOODUSVÄÄRTUSED

Niidud

Erinevat tüüpi niidukooslusi esineb Matsalus ligi 9700 hektaril. Neist suurimad on luha- ja rannaniidud. Esineb ka looniite, puisniite, soostunud niite ning kuivi aruniite.

Rannaniidud on merevee poolt regulaarselt üleujutatavad niidud, kus taimestik on tänu karjatamisele väga madal. Rannaniidule on iseloomulikud soolakud ja soolalembesed taimed.

Matsalu rahvuspargist hõlmavad rannaniidud umbes 3000 hektarit, olles ühed suurimad omataolised Euroopas. Esinduslikumad Matsalu rannaniidud on lahe põhjakaldal Haeska külas asuv rannaniit, Topu lahe äärde jääv Põgari-Sassi rannaniit ning Matsalu lahe lõunakaldal asuv Salmi rannaniit.

Rannaniidud on ühed linnurikkamad alad Matsalus, olles väga tähtsad kurvitsalistele (kahlajatele), kes vajavad madalat taimestikku, kariloomade poolt mudaseks trambitud lompe ning avatud rannajoont. Kooslus on rändeperioodil oluline sookurgede ja hanede toitumis- ja puhkeala.

Luht ehk lamminiit on jõgede tulvavetest regulaarselt üleujutatav, enamasti kõrge rohuga niit. Luht püsib lagedana vaid tänu niitmisele või karjatamisele.

Matsalu rahvuspargi kõige idapoolsema osa moodustab Kasari ja tema lisajõgede poolt üleujutatav 4000 ha suurune luht, mis on suurim kogu Põhja-Euroopas.

Kevadiste üleujutuste ajal on Kasari luht Matsalu lahe pikendus, moodustades suure veevälja. Tavaliselt püsib suurvesi paar nädalat, kuni lahes on jää sulanud ning vesi saab voolata merre. Kasari luha eripäraks on, et see võib veega täituda ka läänetormiga või väga pikka aega kestva läänetuulega, mis paneb jõed tagurpidi voolama. Üleujutatud luht on oluline kalade kudemisala. Luhal toituvad kevadel luiged, haned ja pardid, pärast vee alanemist tildrid ja tutkad. Väga oluline on Kasari luht rukkiräägu, täpikhuigu ja rohunepi pesitsusalana. Suvel kogunevad sinna metskitsed ja põdrad ning sulgivad sookured.

Kasari luht, Toomas Tuul

Loopealne, Arne Ader

Puisniit, Kaarel Kaisel

Kogu delta loodust on tugevalt mõjutanud 1920.–1930. aastatel toimunud jõgede süvendamine, mille eesmärk oli luhaheinamaadelt heinavarumise soodustamine. Selleks kaevati Kasari ja selle lisajõgede alamjooksule sirged kanalid, mis pikendati ka madalasse Matsalu lahte. Süvendamise tulemusena püsib suurvesiluhas lühemat aega ja veega kandub rohkem setteid merre.

Looniidud ehk alvarid on kuivad paepealsed õhukese mullakihiga niidud, kus kasvab madalakasvuline liigirikas taimestik. Põõsastest kasvavad looniitudel kadakad, sarapuud, viirpuud, kuslapuud jpt. Sellised avatud, üksikute põõsastega alad on omapärased linnustiku poolest, pakkudes pesitsuskohti ning sügisel marju ja pähkleid. Lindudest võib kohata seal punaselg-õgijat, vööt-põõsalindu, kanepilindu ja karmiinleevikest. Alvarid võivad aja jooksul kinni kasvada ning nende liigirikkus väheneb. Loopealseid on Matsalus mitmel pool. Suurimad on Puises, Rannakülas, Ullastes ja Saastnas.

Kärbesõis, Kaarel Kaisel

Puistud ja puisniidud

Rahvuspargi metsad on olnud ajalooliselt kasutuses karjatatavate või niidetavate puisrohumaadena. Puisniidud on meie kõige liigirikkamad taimekooslused. Siin võib ühel ruutmeetril kasvada rohkem kui 60 taimeliiki. Tänu hõredalt kasvavatele puudele saavad siin kõrvuti kasvada nii varju- kui ka valguslembesed taimed. Puisniitude pindala hakkas kiiresti vähenema 1950. aastatel, kui suurtootmisele üleminekuga kadus vajadus väikeste metsaheinamaade ja -karjamaade järele. Tänaseks on kunagisest 4500 ha-st puisniitudest alles 50 ha. Varasematest puisniidualadest annavad tunnistust mõned säilinud lagendikud ning metsa sees kasvavad üksikud laiuva võraga puud, enamasti kõverad tammed. Suurematest puisniitudest on Matsalu rahvuspargis säilinud Allika, Viita, Matsalu metsa ja Kiideva-Puise puisniit. Nendelt niitudelt võib leida erinevaid käpalisi nagu vööthuul-sõrmkäpp, kahelehine käokeel, hall käpp, kahkjaspunane sõrmkäpp jne.

Kunagised puisrohumaad on nüüdseks kujunenud salumetsadeks, mis tihti on kompleksis samuti piirkonnale iseloomulike madalsoo- ja lodumetsadega. Suurematekс metsamassiivideks on Puise ja Saardo mets Matsalu lahe põhjakaldal ning Võigaste ja Matsalu mets lahe lõunakaldal. Kasari deltas leidub ka Eestis üsna haruldasi lammimetsi. Metsade linnustik on rikkalik, pesitsevate liikide arv küündib peaaegu sajani, kõrge on ka lindude asustustihedus. Huvitavamateks liikideks on valgeselg-kirjurähn, musträhn, hallpea-rähn, peoleo.

Matsalu laht, Väinameri ja saared

Matsalu laht on Eesti rannikul kõige olulisem partide, luikede, hanede ja sookurgede rändeaegne koondumiskoht. Matsalu asub Ida-Atlandi rändeteel ning siit lendab igal aastal läbi üle kahe miljoni veelinnu. Nendest jääb Matsallu lühemaks või pikemaks ajaks peatuma üle 230 000 linnu.

Niidurüdi, Kaarel Kaisel

Tutkas, Kunter Tätte

Madal vesi ja hästi hooldatud avarad rannaniidud on need, mis siia linde meelitavad. Kõige rohkem on vee- ja rannikulinde kevadel aprilli keskpaigast mai keskpaigani ning sügisel septembrist oktoobri keskpaigani.

Matsalu lahe ja rahvuspargi Väinamere ossa jääb ligi 50 meresaart ja laidu. Laiud on pesitsevatele lindudele turvaline koht, sest siia ei tule kiskjad. Lindude asustustihedus on siin eriti suur – laidudel pesitsevad meri-, hõbe- ja kalakajakad, hahad, tõmmuvaerad, hallhaned, kühmnokk-luiged, tiirud, meriskid, liivatüllid jpt.

Roostik

Eestis on roostike pindala hinnanguliselt 20 000 hektarit. Suurim, umbes 2000 ha suurune roomassiiv asub Matsalu lahe idaosas, Kasari jõe suudmealal.

Roostiku moodustab peamiselt harilik pilliroog. Kohati on meri-mugulkõrkjaid, hundinuiasid, kaislaid jt. Pilliroog eelistab madalat vett, kuid võib kasvada ka maismaal. Kõige liigirikkamad ja väärtuslikumad roostikuosad on seal, kus esineb vabaveelaike.

Matsalu roostikes pesitsevad hüüp, roo-loorkull, hallhani, tuttpütt, lauk, täpikhuik, rooruik, roo-ritsiklind, rästas-roolind jpt. Suve lõpus, kui pardid kaotavad sulgimise ajaks lennuvõime, on roostik neile oluline varjepaik kiskjate ja röövlindude eest. Sügisel puhkavad seal suurte parvedena kuldnokad ja pääsukesed, talvel toimetavad roostikus sinitihased ning väike-kirjurähnid.

Kõrge pilliroomüür meeldib ka imetajatele. Seal võib liikumas näha põtru ja metssigu, jõgede roostunud kallastel kopraid, saarmaid, minke.

Roostik Matsalu lahes, Mati Kose

Puise rand 1926. a, Haapsalu ja Läänemaa Muuseumid SA

KULTUURIPÄRAND

Matsalu maastikke on läbi aegade kujundanud inimesed. Muistsete põlluharijate ja karjakasvatajate poolt võeti merest kerkinud maismaa kohe kasutusele. Nii on sajandite vältel inimesed oma elutegevusega kujundanud avatud kultuurmaastikud ja liigirikkad niidud. Kultuur, kui inimese eluviisi mõjutaja, on samuti sõltunud kohalikust loodusest. Maastikku ilmestavad vanad kiviaiad ja madalad rookatustega talud. Elatist on saadud põldudelt, kalapüügist, roovarumisest ning käsitööst.

Matsalu maastikud jutustavad tähelepanelikule vaatlejale möödunud aegadest. Muistsed kõplapõllud, asulakohad ja kalmed on märgid vanast asustusest. Liu-, ravi- ja ohvrikivid, pühad puud ja paigad räägivad meelelaadist. Vanade töövõtete ja maakasutusviiside mäletamine aitab mõista inimese ja looduse omavahelist koostööd. Inimtegevuse väärtuste äratundmine, mõtestamine ja kaasajal kasutamise oskus ongi rahvuspargi kultuuripärandi kaitse peaülesanne.

Piirkonna kultuuripärandit tutvustatakse August Tampärgi nimelises Hanila Muuseumis, Lihula Muuseumis, Matsalu looduskeskuses ja Rõude külamajas.

Traditsiooniline maaharimine ja karjakasvatus. Eelmisel sajandil olid mõisamaade talud paarikümne hektari suurused, mõne lehma, paari hobuse ja sea, kuni kümnekonna lamba ja kanaga. Toiduks vajalik kasvatati enamasti ise, lisa saadi kalapüügist, pisku võis üle jääda müügiks. Kevadel karjatati loomi enamasti rannal, pärast heinategu heinamaadel ja mujal, põlluks sobilik maa oli teravilja ja kartuli ning lina kasvatamiseks. Teravili jahvatati kohapeal, külamaastikke ilmestasid nüüdseks hävinud pukktuulikud. Tänapäeva kultuurmaastikud pärinevad nõukogude ajast, mil põllumajandus oli kolhooside päralt.

Kalapüük. Olles oluliselt mõjutatud nii magedast jõeveest kui soolasest mereveest, on Matsalu vesikond oma elanikele elatusvahendina pakkunud kalapüüki nii jõgedel, roostikus kui merel. Igal neist on oma pisikesed eripärad püügivahendites ja -oskustes.

Käsitöö. Eluks vajaminevad lihtsamad riided ning tarbeesemed valmistati peamiselt taludes kohapeal. Kui oli tarvis keerukamaid töid teha, leiti meister vähemalt naaberkülast. Lõuna-Läänemaal on säilinud rikkalik tekstiilipärand, nagu rõõmsavärvilised

Lilltikand, Kaarel Kaisel

lilltikandiga rahvariided ja vaibad või kootud patselapilised tekid.

Ehituspärand. Rahvuspargi mõisaansamblid on kõik olnud üsna eriilmelised ja praeguseks erinevalt säilinud. Rehielamuid ehitati kuni teise maailmasõjani ja neid on tänaseni rohkesti säilinud. Ehitusmeistrid olid sageli pärit Muhust, nagu ka sisserännanud talupojad, seepärast võib kohata vanemas arhitektuuris Muhu mõjutusi. Kohalik eripära on lehtpuidu, eriti tamme kasutamine seinapalkidena.

Vaimne pärand. Hoidmist vajab Matsalu elanike suuline pärand: kirjeldatud töövõtted ja oskused, rahvalaulud ja -jutud, uskumused ja legendid, kohanimed jne. Eriti rohkesti on siinkandis ravipuid ja -kive ning tähendusega paiku looduses.

Matsalu mõis, Kaarel Kaisel

VAATAMISVÄÄRSUSED

①**Matsalu mõisa** mainitakse esimest korda 1560. aastal, mil ta oli Lihula ordukomtuuri majandusmõis. 1880. aastatel töötas siin koduõpetajana kirjanik Eduard Bornhöhe (Brunberg). Hoone on ehitatud 18. sajandi teisel poolel, kuid võib sisaldada ka vanemaid osi. Praegu on mõisahoone eravalduses.

②**Metsküla algkool** on ainuke Matsalu rahvuspargi territooriumil tegutsev kool; ka koolipere tegemised on tihedasti seotud looduse ja rahvuspargi kultuuripärandi tundmaõppimise ning hoidmisega.

③**Näärikivid** on kolmest suurest rändrahnust koosnev kaitsealune kivide grupp. Mõõtmetelt on kaks suuremat kivi üle 6 meetri pikad, suurima kõrgus ulatub 2,7 meetrini. Rändrahnud on seotud mitme rahvapärimusega. Rahnude juurde pääseb mööda rada. Lindude pesitsusajal (jääminekust kuni 1. juulini) on rajal liikumine keelatud.

④**Sauemeri ja Teorehe järv.** Saastna poolsaare kaelaosas asuvad kaks väikest rannikulõugast – Sauemeri (19,3 ha) ning Teorehe järv (6,8 ha). Tegu on kunagise mereväina osadega ajast, mil Saastna oli veel eraldi saar (17. sajand). Sauemeri on suures osas pilliroogu täis kasvanud. Seal võib kuulda erinevaid roolinde. Teest mere poole jäävat ala kutsutakse Teorehe järveks. Tänu karjatamisele on niit madalmurune ning linnustikule sobiv. Mõlemad järved kuivavad veevaesel ajal kokku.

⑤**Saastna mõis** kerkis Saastna poolsaarele 17. sajandi teisel poolel. 18. sajandi lõpus püstitati sinna esinduslik hilisbarokne kivist peahoone. 1919. aastal mõis riigistati. 1950.–1960. aastatel jäi hoone kasutuseta ja varises kokku. Hiljem lammutati ka suur osa varemeid. Tänaseni on suursugusest hoonest säilinud kahjuks vaid väike nurgake.

⑥**Kirikuküla** asub kunagisel laugel rannaastangul. Umbes 1000 aasta eest ulatus Matsalu laht Kirikuküla alla välja. Sadu aastaid kestnud karjatamise tulemusena on siin välja kujunenud väga kaunid maastikud, mis on säilinud tänapäevani. Suitsu jõe äärde viiva tee ääres ning mujalgi kohtab vanu rookatustega talumajasid. Arhitektuurimälestisena on muinsuskaitse alla võetud kunagise Äärenurga küla Tika talu kompleks.

⑦**Kloostri mõis** asutati keskajal Lihula tsistertslaste nunnakloostri majandusmõisana. 17. sajandi alguses läks mõis Johann von Derfeldenile, kes ehitas sajandi keskpaigas välja kahekorruselise barokse kivist peahoone. Mõis säilis praktiliselt ümber ehitamata kujul kuni 1939. aastani, mil kasutuseta seisnud hoone puitosad lammutati. Kiviosa on varemetena säilinud meie päevini. Varemed on varisemisohtlikud.

Näärikivid, Kaarel Kaisel

⑧ **Professor Eerik Kumari mälestuskivi.** Kirbla astangul asub Kirblas sündinud looduskaitsetegelase ja ornitoloogiaprofessori Eerik Kumari (sünd. Sits, 1912–1984) mälestuskivi. Siin vaatles Kumari noore poisina sageli linde ning värvikad looduselamused tekitasid temas sügava loodushuvi. Tema tegi esimese ettepaneku Matsalu linnukaitseala moodustamiseks 1936. aastal, mis kahjuks lükati tagasi jahimeeste vastuseisu tõttu. Alates 1989. aastast antakse igal aastal välja Eerik Kumari nimelist looduskaitsepreemiat, millega tunnustatakse inimesi, kes on pikaajaliselt ja väljapaistvalt tegutsenud Eesti looduse hüvanguks.

⑨ **Kirbla Püha Nikolause kirik** on ehitatud 16. sajandil. See on Eesti üks väiksemaid kivikirikuid (pikkus 30 m, laius 11 m). Hoone ehitamisel on järgitud Lääne-Eesti hilisgooti traditsiooni. Kirikuaias asuval kalmistul on vanimad säilinud hauatähised 18. sajandist. 2008. aastal maeti kirikuaeda ümber sõjaeelse Eesti Vabariigi viimase peaministri Jüri Uluotsa säilmed.

⑩ **Suure-Rõude mõis.** Mõisa vanabalti planeeringuga ühekorruseline keskse mantelkorstna ning kelpkatusega puidust peahoone pärineb 18. sajandist. Mõis on eravalduses ning kasutuses elamuna.

⑪ **Rõude kalmistu** näol on tegemist vana matmiskohaga. Kõige vanemale säilinud daatumitega kiviristile on matmisaastaks märgitud 1460. Surnuaia keskel asus kabel, mille kunagises asukohas kasvavad täna neli vana pärna. Kalmistu piire on muudetud seoses 1950. aastatel toimunud tee-ehitusega. Uue maantee rajamise käigus leiti katkuhaigete ühishaud.

⑫ **Väike-Rõude mõis** rajati 16. sajandi lõpul. Tõenäoliselt 18.–19. sajandi vahetusel valmis mõisa peahoone. Hoone tegi ainulaadseks asjaolu, et enamik esinduskorruse ruume olid kaetud maalingutega. Teise maailmasõja järel oli hoone kasutusel korteritena, kuid jäeti 1960. aastatel maha, sest hakkas tugevalt lagunema. Hoone varises kokku 1970. aastatel. Tänasel päeval on püsti veel mõisa küljeseinad.

⑬ **Haeska mõisat** on esimest korda mainitud 1560. aastal. Mõisa ühekordne paekivihoone valmis 1805. aastal. 1981. aastal hoone renoveeriti ning seal asus Matsalu looduskaitseala linde tutvustav väljapanek. Praegu on Haeska mõisa peahoone eravalduses ning seal tegutseb majutusasutus.

Kiideva mõis, Toomas Tuul

⑭ **Kiideva mõis** eraldati Haeska mõisast 17. sajandi algul. Mõisa kahekorruseline peahoone pärineb arvatavasti 19. sajandist. Hoone seinad on vooderdatud väljast ümaraotsaliste puidust laastudega, mis meenutavad kalasoomuseid. See on Eestis väga erandlik. Hoone oli viimati kasutusel koolina.

⑮ **Põgari palvemajas** toimus 1944. aasta 22. septembril Otto Tiefi juhitud valitsuse viimane istung. Põgari palvemaja on tänaseni kasutusel baptistide palveteenistuskohana.

⑯ **Breti kivid** on üks Ridala valla sümboleid. Need tahus erakliku ja keerulise elusaatusega külakunstnik Bret (kodanikunimega Albert Kallasmaa). Kõige tuntum kivi asub Puises Kalaspordibaasi bussipeatuse juures. Sellele on raiutud tekst: „Kui ilus on inimene, kui tema soondes voolab armastuse veri".

⑰ **Sven Onno mälestuskivi.** Sven Onno (1932–1974) oli linnuteadlane, kes uuris aastatel 1957–1963 Matsalu haudelinnustikku. Tema eestvõttel algasid 1972. aastal Puise ninas Kakrarahul kalakajakate pesitsusökoloogia uuringud, mis on järjepidevalt jätkunud tänaseni. Onno hukkus tormisel merel, kui suundus üksinda paadiga välitöödele. Mälestuskivi paigaldasid aasta hiljem tema kolleegid.

MATKATES MATSALU RAHVUSPARGIS

Vaatetornid ja puhkekohad

⑱ **Penijõe mõis – Matsalu rahvuspargi keskus**. Penijõe mõis rajati 17. sajandi alguses. Kivist ühekorruseline härrastemaja valmis 18. sajandi alguses. 19. sajandil sai mõis klassitsistliku välimuse, kui lisandus puidust teine korrus ning fassaadi keskossa püstitati nelja sambaga kahe korruse kõrgune portikus.

1930. aastatel kuulus mõis Põllutööministeeriumile. 1935. aastal avati Penijõel põllutöö ja karjakasvatajate kool. Pärast kooli sulgemist asus Penijõel Lihula sovhoosi keskus ja aastail 1958–1961 Matsalu Riikliku Looduskaitseala kontor. Hiljem ehitati maja ümber korteriteks. 1998. aastal kinkis vald mõisa Keskkonnaministeeriumile. Aastal 2000 hoone renoveeriti ning sellest sai Matsalu kaitseala keskus.

Penijõe mõisas asuvad Keskkonnaameti, Keskkonnaagentuuri ja Riigimetsa Majandamise Keskuse (RMK) tööruumid. Keskkonnaagentuur koordineerib ka mõisas asuvat Rõngastuskeskuse tööd. Nimetatud asutuste töötajad tegelevad looduskaitsetööde korraldamise, teadustöö ja seire ning kaitsealade tutvustamisega. Mõisa teisel korrusel paikneb Matsalu looduskeskus. Siin asub rahvuspargi loodusväärtusi tutvustav ekspositsioon. Looduskeskuses on ka seminariruum ja õppeklass, kus keskkonnaamet ja RMK korraldavad koolidele loodusharidusprogramme. Penijõe mõisa kõrvalhoones asub ohustatud liikide taastuskeskus, mis tegeleb hävimisohus olevate taime- ja loomaliikide taasasustamisega meie loodusesse.

Penijõe vaatetorn, Kaarel Kaisel

⑲ **Penijõe vaatetorn ja matkarada.** Matsalu rahvuspargi keskuse juurest saab alguse Penijõe matkarada. Raja läbimiseks on võimalik valida nelja marsruudi vahel (3,6 km, 4,7 km, 6 km või 7 km). Rada on varustatud viitade ja infotahvlitega, infot saab ka Matsalu looduskeskusest. Rajal paikneb 8 m kõrgune vaatetorn ning 2,5 m kõrgune vaateplatvorm. Tornist saab hea ülevaate roostikust, kevadõhtutel kostub siia hüübi kume hüüd. Rada viib läbi märgadest niitudest ja metsast ning looniidust. Raja ääres on Viita puisniit. Rada asub karjatataval alal – seal võib kohata nii veiseid, hobuseid kui lambaid.

⑳ **Suitsu vaatetorn ja matkarada.** Matsalu kõige kõrgem vaatetorn (21 m) asub Suitsul. Sealt avaneb hea vaade Matsalu metsale ja lahele, roostikule ja Suitsu jõe luhale ning karjamaadele. Vaatetorni kõrvalt algav Suitsu matkarada on 830 meetri pikkune laudtee, mis kulgeb läbi sanglepalodu luhaheinamaale. Seal asub taastatud heinaküün. Luhaheinamaa ääres võib näha metskurvitsat või tikutajat. Raja alguses olevas sanglepalodus õitsevad mai alguses kaitsealused lodukannikesed.

㉑ **Kloostri vaatetorn.** 16 meetri kõrguses Kloostri vaatetornis saab aimu siinsete luhakoosluste suurest ulatusest. Kõige muljetavaldavam on vaatetorni külastada kevadise suurvee ajal. Tavaliselt püsib suurvesi paar nädalat ning sel ajal ei pruugi kuiva jalaga torni pääseda. Kloostri torni tasub kindlasti külastada ka suve lõpus ning sügisel – siis võib siin näha nii metskitsi kui põtru.

㉒ **Keemu vaatetorn.** Keemu sadama kõrval paiknevast 6 m kõrgusest tornist on näha Matsalu lahe keskosa laiud ning lahe madalaveeline sisemine osa koos roostike ning rannaniitudega. Linnuhuviline leiab siit põnevaid liike varakevadest kuni lahe jäätumiseni hilissügisel. Kevadel on lahel luikesid, kahlajaid, parte ja hanesid. Suvel koondub põnevam linnuelu eemal olevatele väikesaartele. Septembrist on lahesopid taas hanede, sookurgede ja partide päralt. Torni juures paikneb küla kiigeplats.

㉓ **Salevere matkarada.** 1,5 km pikkune matkarada läbib looniitu ja piki astangut (kõrgus 5 m) kulgedes laialehist salumetsa. Astangu all on pangamets ja Silmaallikas. Vanarahva uskumuse järgi saavat jaanipäeva südaööl allikaveega silmi pestes

Salevere Salumägi, Toomas Tuul

Silmaallikas, Kaarel Kaisel

isegi pime nägijaks. Salumäel on ka muistse kaitserajatise jäänused, matkarajal on näha madalat kaitsevalli.

㉔ **Rannajõe vaatetorn.** Rannajõe 4 m kõrgusesse vaatetorni pääseb ka ratastooliga. Rannajõe tornist avaneb hea vaade luhale. Kõige põnevam aeg Rannajõele tulemiseks on kevadel üleujutuste ajal ning sügisel septembris-oktoobris. Siit on hea vaadelda ülelendavaid sookurgi ja hanesid ning luhal liikuvaid metsloomi.

㉕ **Haeska vaatetorn.** Haeska linnutornist (kõrgus 10 m) avaneb hea vaade rannaniidule ning suurele osale Matsalu siselahest. Linnuhuvilisel tasub Haeska torni külastada eeskätt aprillis–mais või septembris–oktoobris, sest just siis on siin läbirändel olevaid linde kõige enam. Ka suvel on siit võimalik vaadelda linde ning nautida hästi hooldatud rannaniidu vaadet. Haeska torni läheduses asuvad kaks kunagist heinasaart – Haeska rahud. Linnutorn on eravalduses, aga avalikuks kasutamiseks.

Kiideva matkarada, Kaarel Kaisel

㉖ **Kiideva vaatetorn ja matkarada.** Vaateplatvorm ja matkarada on rajatud kohalike elanike algatusel. Kalaküllа ehitatud sadamahoone-vaateplatvormilt saab näha Puise nina ja Matsalu lahte. Matkarada (pikkus 5 km) jälgib kunagist vankriteed, mis ühendas Kiideva ja Puise külasid. Rada läbib salumetsa ja taastatud puisniitu. Raja keskele jääb taastatud Nurga heinaküün, kus saab jalgu puhata. Lõpre tamme juurest, mis on siinse kandi kõige suurem põlispuu, tuleb keerata tagasi.

Matkamarsruudid

Matkamist võiks alustada Penijõe mõisa juurest. Mõisas asub RMK teabepunkt, kust saab lisainfot marsruutide kohta. Siin pakutud teekonnad läbivad nii RMK kui ka eraomanduses avalikuks kasutuseks olevaid vaatetorne ja matkaradu. Marsruutidele jäävad peamised vaatamisväärsused, mille kohta saab lisainfot Matsalu teejuhist. Teekondade juures on välja toodud vahemaa, mis läbitakse objektide vahel liikumisel.

Penijõe ümbrus (ca 17 km).
Penijõe mõis ja looduskeskus, Kloostri mõis ja vaatetorn, Penijõe matkarada ja vaatetorn, Viita puisniit, Kirikuküla, Suitsu vaatetorn ja matkarada.

Matsalu lahe lõunakallas ja Salevere (ca 23 km).
Matsalu mõis, Keemu vaatetorn, Metsküla, Näärikivid, Saastna, Teorehe järv-Sauemeri, Salevere matkarada.

Matsalu lahe põhjakallas (ca 79 km).
Kirbla astang, Kirbla kirik, Suure-Rõude mõis, Rõude kalmistu, Väike-Rõude mõis, Rannajõe torn, Haeska mõis ja vaatetorn, Kiideva mõis ja vaatetorn, Kiideva-Puise matkarada, Põgari, Breti kivid, Sven Onno mälestuskivi.

LOODUSES LIIKUJALE

Tuletame meelde, et:
- viibite rahvuspargi territooriumil. Palume enne kaitseala külastamist tutvuda kaitseala kaitse-eeskirjaga;
- liikumispiirangutega sihtkaitsevööndites on liikumine lubatud kaitseala valitseja nõusolekul;
- mootorsõidukitega liikudes kasutage selleks ettenähtud teid ja parklaid;
- liikumine eramaal toimub vastavalt asjaõigusseadusele ja looduskaitseseadusele;
- telkimine ja lõkke tegemine on lubatud ainult selleks ette valmistatud ja tähistatud paikades. Telkimine ja lõkke tegemine õuealal on lubatud omaniku loal;
- kalapüük on rahvuspargis lubatud üksnes kalastuskaardi alusel, mis on kehtivusajal ühtlasi sellele märgitud püügikohas viibimise loaks;

Meie matkarajad võivad läbida karjatatavaid alasid. Seega palume:
- mitte häirida kariloomi;
- kasutada aedade läbimiseks ettevalmistatud kohti või ülekäike, nende puudumise korral sulgeda väravad hoolikalt;
- rahvuspargis liikudes pidada koerad rihmas ja kariloomadega radadele koeri mitte kaasa võtta.

Rahvuspargist lahkudes palume:
- endaga kaasa võtta reisi jooksul tekkinud prügi ning toimetada see prügikasti.

Täiendavat infot rahvuspargi looduse ja kultuuripärandi kohta leiad aadressidelt:
- www.matsalu.ee
- www.matsalu.ee/teejuht/
- www.loodusegakoos.ee

Kui märkad looduse või külastusrajatiste kahjustamist, teata sellest keskkonna-inspektsioonile tel 1313
Hädaabinumber 112

Trükise koostamisel on kasutatud järgmist allikat:
Valker, M. (2014). Matsalu teejuht. [Käsikiri]. Käsikiri Keskkonnaameti valduses.

Suitsu jõgi, Toomas Tuul

Kas teadsid?

- 1957. aastal asutatud looduskaitseala sai rahvuspargiks 2004. aastal.
- Rahvuspargi pindala on 48 610 ha.
- Rahvuspargi eesmärgiks on kaitsta seal pesitsevaid, sulgivaid ja läbirändel olevaid linde ning Lääne-Eestile omaseid maastikke ja Väinamere kultuuripärandit.
- Rahvuspargis on leitud üle 780 soontaime-, 280 linnu- ja 40 imetajaliigi ning 5 liiki kahepaikseid ja 4 liiki roomajaid.
- Rahvuspargi haruldased liigid on rohekas-õõskeel, juttselg-kärnkonn ehk kõre, niidurüdi, tutkas, merikotkas, kassikakk ja väike-laukhani.
- Matsalu on üks Euroopa tähtsamaid veelindude pesitsus- ja rände-peatusalasid.
- Rahvuspargist tabati 2013. aastal esimene šaakal Eestis.

KESKKONNAAMET

RMK

MATSALU RAHVUSPARK

KESKKONNAINVESTEERINGUTE KESKUS